

SOCIJALNI RAD U KONTEKSTU TEOLOŠKE REINTEGRACIJE SA OSVRTOM NA SOCIJALNU POLITIKU I SOCIJALNU ZAŠTITU U BOSNI I HERCEGOVINI

Mirnes TELALOVIĆ

UDK 364:2(497.6)

DOI: <http://dx.doi.org/10.26340/muallim.v19i73.1632>

SAŽETAK: U prvom dijelu ovog rada ističe se značaj socijalnog rada kao praktične i naučne discipline. Autor komplementarni i kauzalni odnos socijalnog rada, religije i duhovnosti prikazuje kroz definiciju socijalnog rada koju daje Međunarodno udruženja socijalnih radnika (IFSW) kojom se ističu sve njegove vrijednosti i nastoji obuhvatiti stvarnost današnjeg društva u globaliziranom svijetu. Naglašavaju se temeljne vrijednosti socijalnog rada usmjerene na prepreke, nejednakosti i nepravde koje postoje u društvu. Već na samom početku autor iznosi činjenice, referirajući se na značajan broj autora i naučnih radova, kako je evidentno da u proteklih nekoliko decenija raste interes za opću ulogu duhovnosti i religije u socijalnom radu. Taj interes nije samo izražen u socijalnom radu kao specifične profesionalne ili naučne oblasti već je prisutna tendencija šire kulture i društva, koji ponovno ozbiljno reflektiraju o religiji i duhovnosti čovjeka, reintegrirajući ih u svako područje i nivo iz kojih su dugo vremena bili isključeni. Kroz cijeli rad, nauka socijalnog rada postavlja se na principu socijalno konstruirane aktivnosti kao dijela kompleksne teorijske i profesionalne mreže službi i ustanova te se razmatra unutar sociokulturnog konteksta njegovih sudionika, koji sačinjavaju tri glavne konstituente: klijent, socijalni radnik i okolina unutar koje se susreću. Na temelju razvoja prakse socijalnog rada i njegove filozofsko-teorijske osnove iznosi se stav o redukcionizmu i njegovim štetnim posljedicama. U radu je opisana samonametnuta integracija profesionalnog socijalnog rada i duhovnog aspekta većine građana, kojim su se očuvali principi humanizma, solidarnosti i pravičnosti. U drugom dijelu rada dat je osvrt na značaj, ali i specifičnosti socijalne politike i socijalne zaštite u Bosni i Hercegovini i krizi države blagostanja.

Ključne riječi: socijalni rad, socijalna politika, društvo, religija.

Uvod

Evidentno je da u proteklih nekoliko decenija raste interes za opću ulogu duhovnosti i religije u socijalnom radu. Taj interes nije samo izražen u socijalnom radu kao specifične profesionalne ili naučne oblasti već je prisutna tendencija šire kulture i društva, koji ponovno ozbiljno reflektiraju

o religiji i duhovnosti čovjeka, reintegrirajući ih u svako područje i nivo iz kojih su dugo vremena bili isključeni. Aristotel je još davno primijetio da je čovjek po svojoj naravi društveno biće. Bez društva čovjek bi teško opstao. Prva znanja koja prima, prima od roditelja, dakle u porodici. No, čovjek se ponekad nađe u situacijama

kada pomoć porodice nije dovoljna ili nije prikladna. U tom slučaju potrebna je pomoć društvene zajednice. Da su socijalni rad, kao primijenjena naučna disciplina, i religija i duhovnost u komplementarnim odnosima ukazuje i definicija socijalnog rada Međunarodnog udruženja socijalnih radnika (IFSW) po kojem je socijalni

rad zanimanje koje promiče socijalnu promjenu, rješavanje problema u međuljudskim odnosima i osnaživanje i oslobađanje ljudi da postignu svoju dobrobit.¹ Međunarodno udruženje socijalnih radnika donosi i definiciju u kojoj nastoji obuhvatiti stvarnost današnjeg društva u globaliziranom svijetu: socijalni rad usmjeren je na prepreke, nejednakosti i nepravde koje postoje u društvu. Djeluje u situacijama krize i velikih nevolja, kao i situacijama svakodnevnih ličnih i socijalnih problema.² Temeljni postulati socijalnog rada su rješavanje problema, međuljudski odnosi, interakcija, dobrobit, usmjerenje na rješavanje pitanja nepravde i nejednakosti. Leutar (2009) dobro uočava bitne ciljeve socijalnog rada koji se odnose na društveni (makro) nivo – djelovanjem u smjeru socijalne promjene, i na individualni nivo – rješavanjem problema u međuljudskim odnosima i osnaživanjem s ciljem postizanja dobrobiti pojedinca. Staub-Bernasconi, švicarska teoretičarka socijalnog rada, polazi od toga da pri postavljanju ciljeva i metoda socijalnog rada i provođenju socijalnih intervencija treba imati na umu da je čovjek biće s potrebama, a da su te potrebe kod ljudi različite. Dakako, jasno je da je čovjek društveno i duhovno biće i kao takvo ima potrebu za vjerom, jer je ona dio njegove prirode. Ona pomaže čovjeku da realno prihvati prilike u kojima živi i ne podlegne nevoljama i teškoćama koje život nosi sa sobom.

Zanimljivo je da Aleksandar Halmi (2000) socijalni rad postavlja na princip socijalno konstruirane aktivnosti kao dijela kompleksne teorijske i profesionalne mreže službi i ustanova, pa je mišljenja kako se jedino može

razmatrati unutar sociokulturnog konteksta njegovih sudionika, koji sačinjavaju tri glavne konstituese: klijent, socijalni radnik i okolina unutar koje se susreću. Stoga u ovom radu socijalni rad ćemo posmatrati kao nauku o objektivnom, i u kontekstu opće socijalne politike kao praktične i naučne discipline. Socijalni rad kao profesionalna djelatnost objedinjava u sebi navedena tri elementa (klijent, socijalni radnik i okolina)³. Dakle, praktična djelatnost socijalnog rada temelji se na interakciji i komunikaciji socijalnog radnika, klijenta i njihove zajedničke okoline, dok teorija socijalnog rada ispituje različite faktore i njihov utjecaj na poziciju tih triju aktera. Iz ovoga jasan je njihov kauzalni međuodnos i pozicija socijalnog rada kao profesionalne (praktične) djelatnosti i naučne discipline. Za temu ovog rada posebno je zanimljiv utjecaj faktora okoline unutar koje se susreću navedene konstituese u sferi duhovne opredijeljenosti članova zajednice, posebno uzimajući u obzir prijedlog “Novog etičkog dokumenta” Međunarodnog udruženja socijalnih radnika u kojem se navodi da bi socijalni radnici trebali čuvati fizički, psihološki, emocionalni i duhovni integritet i dobrobit svake osobe.

Opasnosti redukcionizma u naučnom i praktičnom aspektu

Ako bismo se vratili na Halmijeva stavove o tri konstituese onda možemo ustvrditi da bi prihvatanjem ovih principa od strane sva tri konstituesa (klijent, socijalni radnik i okolina) svi objektivni čovjekovi individualni kolektivni problemi bili bi jednostavnije i pravičnije rješavani uz veliko prisustvo i poštivanje osnovnih principa socijalne politike: humanizma, solidarnosti

i uzajamnosti. Koliko god se daleko vratili u povijest, utvrdit ćemo da je vjera bila redovan pratilac čovjeka na Zemlji. “Socijalni rad kao stručna djelatnost i profesija ima svoje korijene u humanitarnoj i filantropskoj aktivnosti pojedinih organizacija, pojedinaca i pokretača čiji je cilj bio pomoć i zaštićivanje siromašnih i nemoćnih u 17., 18., i 19. vijeku. Korijene tih aktivnosti nalazimo u filozofskim i drugim učenjima teologa i drugih mislilaca feudalizma”. (Dervišbegović, 1998: 37)

Zbog dalje rasprave u ovom tekstu, bitno je iznijeti stavove Aleksandra Halmija (2000) koji u svojoj raspravi o razvoju praktične teorije socijalnog rada kritički se odnosi prema filozofskim i metodološkim osnovama prakse socijalnog rada. Naime, njegova polazna teza je da postoji veliki raskorak između prakse socijalnog rada i njegove filozofsko-teorijske osnove, što se direktno transferira na metodiku rada bez obzira na to radi li se o pojedinačnom slučaju, grupi ili nivou organizovanja zajednice u svim aplikativnim područjima rada. Halmi, ustvari smatra, da se zbog ovakvog redukcionizma stručni socijalni rada svodi na mehanizam “socijalne zaštite” i “socijalno-zaštitarstvo” marginalnih i socijalno ugroženih društvenih grupa, pri čemu se iz vida gubi njegova sadržajno-predmetna usmjerenost prema zadovoljavanju i humanizaciji totaliteta ljudskih potreba. Takva tendencija nastala je zbog utjecaja dominantne pozitivističko-funkcionalističke paradigme u okviru koje se djelatnost socijalnog rada pretežno usmjerava na “abnormalne”, “devijantne” i “bolesne” pojedince i društvene grupe, što dovodi do još veće stigmatizacije i marginalizacije.⁴ Pojava i trend

¹ International Federation of Social Work & International Association of Social Workers. (2004) Global Standards for Social Work Education. Human services Conference. Northampton, MA., 3

² Silvia Staub-Bernasconi, Systemtheorie, soziale Probleme und Soziale Arbeit: lokal, national, international oder vom Ende der Bescheidenheit. Bern,

Stuttgart, Wien: Paul Haupt Verlag, 1995.

³ Svaki pojedini element je društveno konstituiran i ponaša se u skladu očekivanja i pridržavanja društvenih normi i obrazaca ponašanja. Prema tome moguće je govoriti o tri skupine snaga koje kontroliraju socijalni rad kao profesionalnu djelatnost. To su oni koji stvaraju i kontroliraju socijalni rad kao profesionalnu djelatnost, oni koji

kreiraju klijente među ljudima koji traže socijalne usluge, te oni koji stvaraju društveni kontekst unutar kojeg se odvija aktivnost socijalnog rada. (Halmi, 2000: 6)

⁴ Šire o ovom: Halmi, A. (2000). Postoji li doista mogućnost utemeljenja praktične teorije socijalnog rada. Ljetopis socijalnog rada, 7(1), 35-56. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/3740H>.

redukcijom u socijalnom radu opasna je u svom teorijsko-naučnom nivou koliko i redukcijom u religiji. Svođenje religije na isključivu duhovnu komponentu pogrešan je i veoma opasan.

U historijskom kontekstu socijalna zaštita je proistekla iz socijalnog staranja, koji je u biti najnerazvijeniji oblik socijalno-zaštitnih mjera neke društvene zajednice u cilju osiguranja, u većini niskog nivoa, materijalnih davanja, za tzv. marginalizovane društvene grupe i pojedince. Socijalno staranje, kao oblik socijalno-zaštitnih mjera, prvenstveno ima za cilj osiguranje socijalnog mira i političke stabilnosti društva, kroz kontrolu i racionalizaciju društveno neprilagođenih pojedinaca i društvenih grupa, tako da su interesi korisnika na drugom mjestu. "Osnovni principi ovih mjera su, u osnovi, selektivnost i arbitrarost. Selektivnost je princip koji je suprotan univerzalnosti i odnosi se na izbor korisnika, oblike, sadržaje i visine socijalnih davanja. Arbitrarost državnog organa podrazumijeva provjeru stepena ugroženosti i opravdanosti zahtjeva za odlučivanja, o mjerama i sredstvima njihovog rješavanja. Riječ je, očigledno, bar kada su u pitanju razvijena društva, o prevladanom sistemu socijalne sigurnosti. (Pejanović, 2004: 51)

Komplementarnost i integrativnost socijalnog rada i religije

Religija i socijalni rad imaju duboku, jasnu i neraskidivu povezanost, pa ipak sve donedavno uloga religije i duhovnosti bila je zanemarena i nije imala zasluženo mjesto u socijalnom radu.⁵ U proteklih dvadesetak godina raste zanimanje za opću ulogu duhovnosti i religije u socijalnom radu, kako u pitanjima prakse, tako i u pitanjima obrazovanja kadrova. To se potkrepljuje značajnim

brojem naučnih radova s ovom tematikom koji se objavljuju u posljednje vrijeme. Da je duhovnost važan segment u području socijalnog rada govore mnogi autori (Joseph, 1988.; Clark, 1994.; Derezotes, 1995.; Canda i Furman, 1999.; Gilbert, 2000.; Mattison, Jayaratne i Croxton, 2000.; Moss, 2002.; Lee i Barret, 2007.; Pragliin 2004.; Leutar i Leutar, 2010.). Poznato je da sa teorijskog aspekta o nastanku religija postoje različita tumačenja. Najpoznatija su teološko (religija urođena čovjeku), psihološko (rezultat čovjekovog emocionalnog odnosa prema prirodi), prosvjetiteljsko (rezultat čovjekovog neznanja i nemoći da objasni mnoge prirodne pojave) i marksističko (religija je društvena i historijska kategorija). Suštinski iz sociološkog diskursa postoje tri osnovne grupe teorija religije. Prva koja smatra kako je religija izum grupe ljudi, kao zaštita privilegija iste grupe ljudi. Prema drugoj teoriji ona (religija) je trajna egzistencijalna karakteristika ljudskog bića. I treća, po kojoj je religija samo ljudska sklonost ka sujevjerju, proizašla iz nedovoljnog poznavanja prave prirode stvari.

Značajan ulazak duhovnosti u sferu naučno-empirijske spoznaje nikako ne znači eliminaciju naučnog pogleda na svijet. Naprotiv ovim se postaje svjesno ograničenja i nedostataka pristupa bez uključivanja duhovnih aspekata, kao jednog sveobuhvatnog sistema, što ćemo kasnije u radu praktično dokazivati kroz integrativni pristup socijalnog rada i duhovnosti. Značajno je uočiti kako Canda i Furman (1999) smatraju da se unutar socijalnog rada koncept duhovnosti uzima kao opća definicija duhovnosti koja je međusobno povezana s vrijednostima i etikom te da poprima dinamičan odnos uzajamnosti, svjesnosti i kreativnosti čineći je tako idealnom. (Leutar i Leutar, 2013: 2018) Treba imati u vidu da

duhovnost u socijalnom radu može biti osporavana od strane onih koji ne vide značaj duhovnosti, smatrajući je nevažnom u životu čovjeka, dok materijalne stvari smatraju osnovnim životnim potrebama. Ne shvaćaju da socijalni razvoj čini dio ukupnog društvenog razvoja neke zemlje u koji, također spadaju ekonomski, tehnološki, kulturni i obrazovni razvoj, odnosno čitav kompleks procesa i odnosa koji se odvijaju u društvu, počev od stalnog porasta novih naučnih saznanja do čovjekovog ovladavanja prirodom. Treba voditi računa da ekonomska moć neke zemlje, većinom određuje i socijalni položaj njenih građana. S druge strane, prenaplašena ekonomska dimenzija društvenog razvoja nerijetko dovodi do nedovoljnog prisustva i razvijenosti drugih, za pojedinca, društvene grupe, pa i čitavo društvo, bitnih pretpostavki potpunog života u zajednici, kao što su: pravednost, jednakost, solidarnost, poticanje individualnih kreativnosti i sl. U iznalaženju najoptimalnijeg mogućeg načina bržeg ekonomskog i socijalnog razvoja usvajane su razne koncepcije. Uočavajući nedostatak određenih strategija i koncepata društvenog razvoja, posebno nedovoljno razvijenih zemalja, još šezdesetih godina 20. vijeka na nivou OUN te strategije i koncepti su se mijenjali. U suštini nove koncepcije podrazumijevaju integralni pristup ekonomskog i socijalnog razvoja. U tom pravcu idu koncepcija integralnog ekonomskog i socijalnog razvoja; Koncepcija jedinstvenog razvoja; Koncepcija bazičnih potreba; Koncept endogenog razvoja; Koncept globalnog ekonomskog razvoja i Koncept održivog razvoja koji podrazumijeva potrebu usklađivanja ekonomskog, tehnološkog, socijalnog i kulturnog razvoja sa zaštitom i unapređenjem prirodne sredine. Stoga potpuno ispravno i opravdano Lakičević zapaža da "Održivi razvoj,

⁵ Takve konstatacije moguće je pronaći kod većeg broja autora koji se bave ulogom duhovnosti u socijalnom radu: usp. Martin E. Marty, Social service: Godly

and godless. Social Service Review, 54 (4), (1980), 4463-4481; Usp. Walter I. Trattner, From poor law to welfare state: A history of social welfare in America.

4th ed. New York: Free Press, 1989., 9-22. Usp. Beryl Huguen, The secularization of social work. Social Work and Christianity, 21 (4), (1994),

tj. održavanje uslova za kvalitetan razvoj, nije samo materijalna pretpostavka opstanka sadašnje generacije, nego i krupno etičko pitanje, etički izazov za sve koji danas žive i rade i svoja (ne)djela baštine pokoljenjima. Iz ovog slijedi da je pitanje održivog razvoja takođe i značajno pitanje ljudskih prava, demokratije, zbog čega postaje i snažnim predmetom političkih odnosa na najširem svjetskom nivou” (Lakičević, 2001: 9)

Još je Dirkem veliki dio svog intelektualnog rada posvetio proučavanju religije, posebno koncentrišući se na manje tradicionalne društvene zajednice. Njegovo *djelo Elementarni oblici religijskog života*, prvi put objavljeno 1912. godine, možda je jedna od najutjecajnijih pojedinačnih studija u sociologiji religija. Gidens (2003) navodi kao Dirkem ustvari ne povezuje religiju prvenstveno sa društvenom nejednakošću ili moći, nego sa sveukupnom prirodom institucija u društvu. (Gidense, 2003: 548) Za razliku od njega, Maks Veber upustio se u sveobuhvatno proučavanje religija širom svijeta. On kao naučnik proučava ono što naziva svjetskim religijama, odnosno religije koje su privukle veliki broj vjernika i koje su imale presudan utjecaj na planetarnu historiju. Veber nije završio svoju studiju o islamu, ali je za razliku od Dirkema, Marksa i drugih tadašnjih sociologa, jasno naglasio kako je islam religija koja bi mogla doživjeti veliki preporod i postati osnova za važna politička događanja krajem 20 vijeka. Postoji razlika između DirkeMOVog i Veberovog stava, a prije svega po tome što se Veber usredsređuje na vezu između religije i društvenih promjena. Veber tvrdi da “religija ne mora nužno da bude konzervativna snaga; naprotiv, religijom nadahnuti pokreti često su izvršavali dramatične društvene preobražaje” (Gidens, 2003: 549)

U najrazvijenijim zemljama, sa punom socijalnom sigurnošću građana, danas socijalna zaštita gubi obilježja socijalnog staranja. Socijalno-zaštitne mjere, prvenstveno polaze od socijalnog statusa svakog

pojedince i naočitih nepovoljnih stanja, koje pojedinci ili društvene grupe ne mogu sami prevladati ili ublažiti, pa im je zbog toga potrebna pomoć društvene zajednice. Ta nepovoljna stanja, nastala usljed određenih predvidivih i nepredvidivih događaja u teoriji socijalne politike se nazivaju socijalni rizici ili socijalna nesigurnost. Pored socijalnih rizika, u koje spadaju: bolest, invalidnost, starost, smrt, ili odsutnost hranioca, nezaposlenost, povećanje članova porodice, socijalne teškoće izazvane prirodnim katastrofama, savremeno shvatanje socijalne zaštite ubrajaju i razne neadaptiranosti u slučajevima migracija, izbjeglištva, ali i devijantno ponašanje pojedinaca i društvenih grupa (alkoholizam, skitnja, prosjačenje, kriminal, prostitucija itd.). Dervišbegović (1998) u svojoj knjizi “Socijalni rad teorija i praksa” navodi kako su rat i agresija na RBiH ostavili teške i nesagledive posljedice na socijalne i druge aspekte, prvenstveno na Bošnjake, ali i druge narode koji žive u BiH. Ovaj autor navodi kako je preko 200.000 žrtava agresije i genocida kod Bošnjaka ostavilo mnogo porodica bez hranitelja, a hiljade djece bez roditelja. Samo u gradu Sarajevu bez oba roditelja ostalo je 350 djece, bez jednog roditelja preko 3.500 djece. Na preko 30.000 silovanih žena ostale su trajne psihičke i emocionalne traume. Genocidom i etničkim čišćenjem protjerano je sa svog ognjišta preko 1.500.000 pripadnike nesrpskog stanovništva, a najviše Bošnjaka koji su danas rasuti po cijelom svijetu. Na hiljade ostali su bez ičega. Kao posljedica granatiranja i ratnih djelovanja ima preko 170.000 tjelesnih invalida, a od toga preko 37.000 djece. Mnogi među njima su sa teškim i najtežim posljedicama (amputirci i druga teška tjelesna oštećenja). Također, i ogroman broj lica je sa psiho-socijalnim posljedicama agresije (stresne situacije, duševne patnje i pretrpljena bol). (Dervišbegović, 1998: 66) Razorene porodice, uništena infrastruktura i sve ostalo ostavilo je ogromne posljedice na ekonomski, socijalni i

sveukupni život. Rješavanje ovako složenih praktičnih pitanja i situacija u Bosni i Hercegovini provodila su se preko ionako urušenih institucija i službi socijalne zaštite. Prve prihvate, uspostavljanje novih kriterija, normi, vođenje pravnih postupaka, uvođenja uprava itd. vodili su najčešće i najviše socijalni radnici i sami pogođeni istim ili sličnim slučajevima. Važno je bilo uspostaviti sistem i sistemski provoditi postupke. Tadašnja praktična integracija socijalnog rada i duhovnosti najbolji je primjer. Treba uzeti u obzir društveno-političko ustrojstvo bivše SFRJ i RBiH prije agresije i odnos prema religiji. U konteksti gore navedenog, na ovom mjestu, izuzetno važnim se nameće isticanje pozitivnog praktičnog primjer samonametnute integracije duhovnosti i socijalnog rada tokom i nakon agresija na Bosnu i Hercegovinu.

Čini se da je moguć konsenzus oko činjenice da svijet tone u ponor društvene patologije. S jedne strane imamo globalni svijet, globalni svjetski tehnološki napredak, napredak u svim segmentima “modernog” življenja, a s druge strane sve veće otuđenje čovjeka od samog sebe, krize moralnosti, najezda društvenih patologija, općeg siromaštva i “pokoravanja” društvenim devijacijama. Socijalna pravda kao ideal gotovo da postaje utopija. U takvoj situaciji jačanje integrativnog pristupa socijalnog rada i religije postaje i dio društvene svijesti koja izgleda kao spasonosna vrpca, energija koja je potrebna kako bi se oduprjeli egoističnim nagonima “modernog” društva i ostvarenja socijalne pravde i jednakosti.

I da zaključimo kako je upravo ova samonametnuta integracija profesionalnog socijalnog rada i duhovnog aspekta većine građana doprinijela očuvanju principa humanizma, solidarnosti i pravičnosti. Ovo potvrđuje gore navedenu Veberovu tvrdnju da religija ne mora nužno da bude konzervativna snaga. Naprotiv, religijom nadahnuti pokreti često su izvršavali dramatične društvene preobražaje.

Socijalna politika i socijalna zaštita u BiH

Bitno je znati da kada se govori o sistemu socijalne politike u Bosni i Hercegovini da tu, više nego na području drugih država jugoistočne Evrope, važnu ulogu igraju mnogi akteri. (Deacon i Stubbs, 2007; Stubbs i Zrinščak, 2009, prema: Obradović, 2015: 124) Razni međunarodni akteri i njihovi predstavnici – uredi za međunarodni razvoj razvijenih država (SIDA, USAID, GTZ, ADA, SDC, etc.), agencije UN-a, lokalne nevladine organizacije, individualni stručnjaci, istraživači – takmiče se putem provođenja svojih projekata i zacrtane politike uticati na socijalnu politiku u Bosni i Hercegovini. Da bismo u potpunosti razumjeli koplikovani sistem socijalne politike i socijalne zaštite u Bosni i Hercegovini, trebamo znati da je nastao na ostacima socijalne politike i socijalne zaštite iz socijalizma. "Prijeratni sistem socijalne zaštite već je u ratnom razdoblju segmentiran i stavljen u funkciju novo nastalih kvazi-političko-pravnih zajednica, a u posljedeytonskom je razdoblju organizacijski prilagođen novom ustavnom ustrojstvu države." (Obradović, 2015: 122) Aneksom IV Deytonskog mirovnog sporazuma, nijedan segment socijalne politike i socijalne zaštite nije naveden kao nadležnost države, što znači da su ta područja u nadležnosti entiteta BiH. Sistem socijalne zaštite u BiH čine sistemi socijalnog osiguranja, koji su organizovani na entitetskom nivou i decentralizovani sistem nekontributivnih davanja koji su pravno i administrativno uređeni na entitetskim nivoima. U Federaciji Bosne i Hercegovine ovaj sistem dodatno je decentralizovan na kantonalne nivoe, te je dodatno ostavljena mogućnost lokalnim zajednicama na proširena prava. "Okosnicu ovog sistema čine socijalno osiguranje i socijalna pomoć te razgranata

mreža centara za socijalni rad⁶ utemeljeni na bismarkovoj tradiciji.

U objavljenom stručnom članku "Reforma socijalne zaštite u Bosni i Hercegovini u vremenu krize" Nikolina Obradović (2015: 123) navodi kako je Bosna i Hercegovina nakon rata bilježila solidan i kontinuirani rast BDP-a, u prosjeku 5% godišnje i temelji se na dosta niskoj osnovi. U razdoblju prije krize BDP je iznosio 6% godišnje što se naravno odražavalo i na javnu potrošnju. U 2006. godini uvodi se PDV što doprinosi značajnoj konsolidaciji javnih prihoda. Od 2008. usporava se rast i razvoj i dolazi do smanjenja javnih prihoda, dolazi do pada zaposlenosti i rasta nezaposlenosti. Prvi oporavak i rast zaposlenosti počinje se javljati od 2011. godine (Agencija za statistiku BiH, 2013.a, 2013.b) sve do 2013. godine kada je zabilježen blagi oporavak – rast zaposlenosti i blagi pad nezaposlenosti. Međutim, procjene između 2013. i posljednje provedene ankete u 2015. godini nemaju bitnih razlika. (Agencija za statistiku BiH, 2015)

Bosna i Hercegovina i danas je suočena s mnogim problemima, koji se, između ostalog, ogledaju u velikom broju siromašnih, nezaposlenih, porodica u teškoj ekonomskoj situaciji, osoba s invaliditetom, raseljenih lica, civilnih žrtava rata, djece bez roditeljskog staranja, i drugim stanjima socijalne potrebe. Da bi se stanja socijalne potrebe adekvatno rješavala, neophodno je kreirati takav sistem socijalne zaštite koji će licima u stanju socijalne potrebe osigurati pristup neophodnoj pomoći. Prema Zakonu o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rat i zaštite porodice sa djecom F BiH socijalna zaštita je organizirana djelatnost usmjerena na osiguranje socijalne sigurnosti pojedinaca i njihovih porodica u stanju socijalne potrebe. Ona predstavlja instrument socijalne politike kao "organizirane

djelatnosti države i drugih faktora u društvu usmjerena na prevladavanje socijalnih rizika, pomoć siromašnim i isključenim građanima, ujednačavanje životnih šansi i unapređivanje opće dobrobiti u društvu" (Puljiz, 2011). U cilju kreiranja adekvatnog sistema socijalne politike, na nivou Bosne i Hercegovine ratificirani su i usvojeni mnogi međunarodni dokumenti od kojih je značajno istaći ratifikaciju revidirane verzije Evropske socijalne povelje, koji predstavlja značajan dokument u oblasti socijalne politike. Kao država potpisnica, BiH je obavezna promovisati i osigurati usluge koje bi, korištenjem metoda socijalnog rada, doprinijele dobrobiti i razvoju individua i grupa u zajednici i njihovoj prilagodbi društvenom okruženju. Funkcionalna i adekvatna socijalna politika, koja uživa demokratski legitimitet, osnova je za blagostanje u društvu te kao takva stvara preduvjete za napredak i borbu protiv siromaštva.

Kriza socijalne države i modeli socijalne zaštite na primjeru penzionog sistema

Stvarnost socijalne zaštite je mješavina različitih modela sa preklapanjima i neusklađenostima među njima. Novije politike i perspektive socijalne zaštite mogu se sagledati kroz pristup Svjetske banke, Evropske komisije i koncepcije "Trećeg puta" koji se razvija kao mogući novi socijaldemokratski pristup u reformi (Cousins, 2006, prema: Čuk, 2015: 247). Naravno, ovdje ne treba zemariti četvrti, radikalni model koji zagovara stalno razmatranje politike i prakse. Jasno je da zbog raznih interesa Svjetska banka igra važnu ulogu u reformi socijalne zaštite (vidimo i na primjeru provođenja reformi u Bosni i Hercegovini). Treba znati da se njeno djelovanje zasniva isključivo na principima neoliberalizma. Dobar primjer je penzioni sistem. U osnovi su poznata dva modela penzionog osiguranja: model osiguranja penzija i model univerzalnih penzija. Bitna razlika između ova dva modela je

⁶ Centri za socijalni rad i/ili općinske službe za poslove socijalne zaštite su prva adresa u traženju i ostvarivanju

prava iz socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom.

što se penzijska davanja po univerzalnom modelu ostvaruje kao pravo, dok se socijalna pomoć u modelu osiguranja ostvaruju administrativnim putem⁷. Prikupljanja i raspodjela sredstava za penzije u praksi postoje dva oblika: kapitalizacijski fondovi i tekuća raspodjela penzija iz plata zaposlenih na osnovu međugeneracijske solidarnosti, što je slučaj u Bosni i Hercegovini. Ne ulazeći u dublju elaboraciju, možemo u osnovi navesti kako je razlika između ova dva oblika u tome što kapitalizacijski fondovi predstavljaju ulaganja u fond koja se dalje ulažu radi ostvarivanja dobiti, time su izloženi riziku, riziku tržišta i manipulacija. Transgeneracijski model predstavlja model oporezivanja generacija zaposlenih tako što se od njihovih plata, putem doprinosa uzima dio za finansiranje penzija generacija koje su penzionisane, što predstavlja zagarantovano pravo nakon radnog odnosa, a garant je država. Miković navodi kako krizom socijalne države 70-ih godina 20. vijeka, penzioni sistemi dolaze u krizu. "Razlog krize penzionih sistema treba, prije svega, tražiti u sljedećem: demografske promjene označene starenjem stanovništva, kroz produženje trajanja prosječnog ljudskog vijeka, što povećava javne penzijske fondove, i opadanjem stope nataliteta; povećanje nezaposlenosti i promjene u strukturi rada; proces globalizacije i liberalizacija svjetskog tržišta". (Miković, 2009: 178) Možda je ovdje prikladno spomenuti da "moderni" penzioni sistemi historijski gledano vuku svoje korijene iz prvog oblika neformalnog osiguranja starijih osoba u okviru uže ili

šire porodične zajednice. Ovaj tip osiguranja starosti zasnovan je na principima generacijsko-uzajamnog pomaganja i solidarnosti, odnosno brige roditelja o nemoćnoj i maloj djeci i brige djece prema starim i nemoćnim roditeljima. Svjetska banka rješenje problema vidi u promjeni prikupljanja i raspodjeli sredstava u korist kapitalizacijskih fondova, što u suštini znači dodatno slabljenje socijalne države, manju socijalnu sigurnost i slabljenje pozicije države (sjetimo se samo zašto i kako je Njemački kancelar Bismark uvodio socijalne reforme)⁸. Kao osnovni razlog navodi se odnos države prema svom vlasništvu. Iako su u početku mnogi odbijali da prihvate prijedlog i smjernice Svjetske banke, ipak su ih s vremenom MMF, OECD, MOR i Evropska komisija prihvatili, mada u nešto izmijenjenom obliku. Pristup Evropske komisije prema politici socijalne zaštite dat je u dokumentu "Planirana strategija modernizacije socijalne zaštite" iz 1999. godine, a dokumenti "Revidirana strategija socijalne kohezije" i "Evropa 2020" dalje razrađuju iskazanu potrebu da zajednice članice Evropske unije kontinuirao drže visok stepen razvijenosti socijalne zaštite, jer su to jasno izražene želje i potrebe građana. Za nas je posebno interesantan "Evropa 2020", jer se bavi pitanjima socijalne zaštite i odlikava put razvoja i reformi koji je zacrtan "Strategijom 2020" Smatra se da je u oblasti socijalne zaštite potrošnja dostigla maksimum te se u "Trećem putu" sugeriše da "aktivnosti moraju ići u pravcu održavanja dostignutih minimalnih socijalnih standarda,

siromaštvo mora biti glavni predmet djelovanja, posebno kada su u pitanju porodice sa djecom. Mreže socijalne sigurnosti treba da budu transformirane u pravcu jačanja lične odgovornosti i davanja mogućnosti novim inicijativama i izazovima. Programi socijalne zaštite treba da idu u pravcu vraćanja na tržište rada nezaposlenih i njihovog zapošljavanja, jer se na taj način povećavaju njihovi prihodi, smanjuje siromaštvo i socijalna isključenost i unapređuje obezbjeđenje radne snage". (Ćuk, 2015: 249) Zagovara se pomoć na osnovu potreba, a ne na osnovu ostvarenog prava. Dakle, suštinski kao rješenja zagovaraju ideje pravde, jednakosti, slobode, poštivanja univerzalnih vrijednosti, solidarnosti, uzajamnosti, poštenja..., drugim riječima religijski principi.

Zaključak

Ako tražimo najadekvatniji model pomoći ljudima u njihovim materijalnim i drugim poteškoćama, u sferi socijalne politike, onda ih treba tražiti u integralnoj dimenziji religije i socijalnog rada. Konkretno, za razliku od mnogih drugih religija, Islam nije samo puki, ritualni odnos čovjeka i Stvoritelja. Suštinski je sve drugo osim ritualnog, ceremonijalnog obreda, kako su Dirken, Marks i drugi doživljavali religiju. Zbog ove činjenice smatrali su kako će religija slabiti pa čak i nestati. Islam je odgovor na sva pitanja u svom pristupu koji ne dozvoljava redukcionizam i njegovo svođenja na isključivu duhovnu dimenziju. Upravo je ovaj integralni pristup odgovor na

⁷ Zakon o obaveznom o penzijsko invalidskom osiguranju usvojen je 1889. godine bio je prvi zakon u svijetu po kome su radnici imali pravo na penziono osiguranje. U penzione fondove polovinu doprinosa uplaćivali su radnici a polovinu poslodavci. Zakon o obaveznom osiguranju radnika u slučaju bolesti (radnici u industriji a kasnije i ostale grane), usvojen je 1883 godine, koji se tokom 1885. i 1886. godine proširuje i na većinu zaposlenih.

⁸ Bismarkovi zakoni – njemački kancelar postao 1862 godine. Ove zakone Bismark uvodi kao naročit vid borbe zaustavljanja i širenja socijaldemokratske borbe i njezinih ideja. Ovo zakonodavstvo imalo je za cilj, pored poduzimanja mjera protiv socijaldemokratije da se radnici primjenom obaveznih mjera socijalne zaštite dovedu u stanje ovisnosti o državi. Poznat je stav Wihema I koji je kazao kako se ne može zlo, kako se nazivala socijaldemokratija, poraziti samo represijom već postizanjem

i povećanjem blagostanja radničke klase. Bismark je svoju ideju o penzionom zakonu i uvođenju socijalnog osiguranja predstavio u Njemačkom Budestagu / parlamentu u vidu ovisnosti radničke klase o državi i govorio da će se vidjeti tek kada bude bilo 700.000 sitnih penzionera koji će od države primati penzije a tek svi, to je mali ustupak države koji će Njemačku vidjeti kao dobrotvornu ustanovu. Bismarkovi zakoni prvenstveno su bili usmjereni prema siromašnim radnicima.

društvene nejednakosti, odgovor na reforme, odgovor na socijalnu pravdu, odgovor na poštivanje ljudskih prava, odgovor na izlaz iz krize.

Dakle, u odnosu čovjeka i njegovih individualnih i društvenih odnosa i djelovanja, religija je sistem kojim se mogu riješiti savremeni, društveni i globalni problemi. Na samom vrhu te liste jesu problemi socijalne zaštite, posebno zaštita marginalizovanih društvenih grupa i osiguranje socijalne sigurnosti svim ljudima. Poznato je kako je Muhammed, a.s., posebnu pažnju posvetio zaštiti ranjivih skupina društva kao što su: robovi, žene, siromašni, djeca bez roditeljskog staranja, stari, bolesni... ali i obrazovanju.

Izraženi socijalni problemi utiču na pojavu i razvoj mnogih oblika

devijantnog ponašanja koji su opasni i predstavljaju značajan rizik za svako društvo. Površnim pristupom i društvenom nebrigom povećava se kriminalitet, zloupotreba psihoaktivnih supstanci, maloljetnička delinkvencija, odnosno jača sistem anarhije i društvene dezorganizacije na koju Dirkem upozorava u okviru socioloških teorija i teorije socijalne dezorganizacije. Dakako, globalni problem jeste i pitanje terorizma čiji uzročnik nije odnos čovjeka prema čovjeku, niti je čovjekov odnos prema društvenim normama i vrijednostima, već uzroke treba tražiti prije svega u narušenoj socijalnoj, ali i političkoj pravdi.

Neadekvatna socijalna politika uzrokuje siromaštvo, neadekvatno obrazovanje, zdravstvenu zaštitu, porodičnu i stambenu politiku. U

razumijevanju odnosa religije prema konkretnim čovjekovim potrebama treba polaziti od nekoliko važnih kriterija koji se temelje na historijskom iskustvu. Kako smo već i kazali, religija je imala (i dalje ima) važnu ulogu u izgradnji i razvoju društva, posebno kao utemeljivač vrijednosti koje određuju djelovanje kompletne ljudske zajednice, društvenih grupa i pojedinaca. Prvenstvena uloga vjerskih institucija koje su bile usmjerene na individualnu brigu o siromašnim, bolesnim, djeci, invalidnim osobama..., vremenom gubi individualni karakter i prerasta u institucionalni oblik društvene brige. U historijskom kontekstu vjerske institucije bile su dugo vremena jedine institucije koje su na svojim načelima vodile brigu o ljudima u potrebi.

Literatura

- Ćuk, M. (2013). *Reforma socijalne zaštite u Bosni i Hercegovini*. Istočno Sarajevo: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Dervišbegović, M. (2007). *Socijalni rad teorija praksa*. 2. dopunjeno izd. Sarajevo: Studentska štamparija Univerziteta u Sarajevu.
- Gavrilović, A. i Ćuk, M. (2015). *Menadžment u sistemu socijalne zaštite*. Banja Luka: Grafid.
- Gidens, E. (2003). *Sociologija*. Beograd: Ekonomski fakultet Beograd.
- Halmi, A. (2000). "Postoji li doista mogućnost utemeljenja praktične teorije socijalnog rada". *Ljetopis socijalnog rada*, 7(1), 35-56. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/3740>
- Leutar, Z., Leutar I., Turčinović, J. (2012). "Iskustvo socijalnih radnika o duhovnosti u socijalnom radu". *Ljetopis socijalnog rada* 2013., 45 (2), 78-103.
- Leutar, Z. i Leutar I. (2009). "Religioznost i duhovnost u socijalnom radu". *Crkva u svijetu*, 45 (2010), br. 1, 78-103
- Miković, M. (2009). *Osnove socijalne politike*. 2. dopunjeno izd. Sarajevo: Fakultet političkih nauka.
- Obradović, N. (2015). "Reforme socijalne zaštite u Bosni i Hercegovini u vremenu krize". *Revija za socijalnu politiku*, 23, 1, 121-126
- Puljiz, V. (2011). *Eugen Pusić: Pogledi na socijalnu državu*, HKJU – CCPA, br. 4, 1001-1016.
- Službene novine FBiH (1999). Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom FBiH. Sarajevo: Službene novine FBiH, 36/99.

الموجز

العمل الاجتماعي في سياق إعادة الإدماج الديني مع نظرة في السياسة الاجتماعية والرعاية الاجتماعية في البوسنة والهرسك

ميرنس تلالوفيتش

يركز الجزء الأول من المقال على أهمية العمل الاجتماعي من الناحيتين العملية والعلمية. يعرض الكاتب العلاقة التكاملية والسببية بين العمل الاجتماعي والدين والرعاية الروحية من خلال تعريف العمل الاجتماعي الذي اعتمده الاتحاد الدولي للأخصائيين الاجتماعيين (IFSW) والذي يبرز قيمه ويسعى ليشمل واقع المجتمع الحاضر في عالم العولمة. يركز المقال على قيم العمل الاجتماعي الأساسية التي تهتم بما يوجد في المجتمع من العوائق وعدم

Summary

SOCIAL WORK IN CONTEXT OF THEOLOGICAL REINTEGRATION WITH A VIEW UPON SOCIAL POLITICS IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Mirnes Telalović

The first part of the article stresses upon the significance of social work as a practical and a scientific field. The author presents a complementary causal relation of social work, religion and spirituality through the definition given by the International Federation of Social Workers (IFSW) wherein the significance of social work is underlined in the light of the reality of contemporary society in globalised world. It emphasises values of social work which directed upon challenges of inequality and

المساواة والظلم. ففي البداية يعرض الكاتب الحقائق، مستندا إلى عدد كبير من المؤلفين والأبحاث العلمية، بأنه من الواضح في العقود الأخيرة تزايد الاهتمام بالدور العام للرعاية الروحية والدين في العمل الاجتماعي. لا يقتصر هذا الاهتمام على العمل الاجتماعي باعتباره مجالا مهنيا أو علميا خاصا، بل ينتشر هذا الاهتمام في دوائر واسعة من الثقافة والمجتمع التي تعكس من جديد الدين وروحانية الإنسان لتعيد دمجها في كل المجالات والمستويات التي أخرجنا منها. يقوم علم العمل الاجتماعي في المقال كله على مبدأ النشاط ذي البنية الاجتماعية باعتباره جزءا من شبكة نظرية ومهنية مركبة مكونة من دوائر ومؤسسات، ثم يناقش السياق الاجتماعي الثقافي الداخلي للمشاركين فيه، والذين يشكلون مكوناته الرئيسية الثلاث: المستفيد، والأخصائي الاجتماعي، والبيئة المحيطة. وبناء على تطور التطبيق العملي للعمل الاجتماعي وأساسه الفلسفية والنظرية، يعرض الكاتب موقفه من الاختزالية ونتائجها الضارة. كما يتحدث المقال عن دمج العمل الاجتماعي الاحترافي الذي يفرض نفسه بنفسه والجانب الروحاني عند معظم المواطنين، اللذين حافظا على مبادئ الإنسانية والتضامن والعدالة. أما الجزء الثاني من المقال فيقدم نظرة في أهمية وخصوصية السياسة الاجتماعية والرعاية الاجتماعية في البوسنة والهرسك وأزمة دولة الرفاه.

الكلمات الرئيسية: العمل الاجتماعي، السياسة الاجتماعية، المجتمع، الدين.

injustice in society. At the very beginning, the author presents facts, referring to the significant number of authors and sources, where growing interest in spirituality and religion within the field of social work in the last few decades is recorded. That interest is not only evident in social work as professional or scientific field, but also as a tendency of a broader culture and society to once again reflect upon religion and spirituality and to reintegrate these into every field and sphere of human life. Throughout the article, the field of social work is presented as based upon the principle of socially constructed activity as a part of complex theoretical and professional net of services and institutions and is viewed within the socio-cultural context of its partakers that constitute three fundamental roles: client, social worker and the surrounding within which these two meet. The author presents the view of reductionism and its damaging impact, on the bases of the development of the practice of social work and on its philosophical and theoretical foundation. The article also elaborates upon self-imposed integration of the professional social work and the spiritual aspect of the majority of citizens and how the spirituality helped preserve values like humanism, solidarity and justice. The second part of the article gives a review of the significance as well as of the distinctiveness of social politics and social protection in Bosnia and Herzegovina and of the crisis of a state of prosperity.

Key words: social work, social politics, society, religion